

RADA NAUKOWA DZIAŁU

Dr n. med.
Małgorzata
Wielopolska
(przewodnicząca)

Dr hab. n. med.
Anna Klukowska

Dr hab. n. med.
Artur Mazur

Dr hab. n. med.
Ewa Toporowska-
Kowalska

Zespół dziecka krzywdzonego – spojrzenie lekarzy szpitalnego oddziału ratunkowego

Jerzy Wassermann

Szpitalny Oddział Ratunkowy,
Szpital Dziecięcy
im. prof. dr med. Jana Bogdanowicza
w Warszawie.
Ordynator: Jerzy Wassermann

Adres do korespondencji:
Szpitalny Oddział Ratunkowy,
Szpital Dziecięcy
im. prof. dr med.
Jana Bogdanowicza
03-924 Warszawa
ul. Nieklańska 4/24
e-mail : sor@nieklanska.pl
jerzywasseraman@wp.pl
tel. 22 5098282, 22 5098412
faks: 22 6177071

Opis przypadku

W godzinach popołudniowych na szpitalny oddział ratunkowy (SOR) szpitala dziecięcego zgłosiła się wraz z dzieckiem matka 4-miesięcznego chłopca. Twierdziła, że w dniu wczorajszym, kiedy na chwilę wyszła po zakupy, niemowlę zostało uderzone ciężkim przedmiotem w brzuch przez jej siostrzenicę. Tego samego dnia dziecko było badane w szpitalu powiatowym, skąd zostało skierowane do szpitala dziecięcego z rozpoznaniem: uraz głowy, wymioty, bez podania przyczyny urazu oraz zapewnienia transportu. Dopiero następnego dnia matka zgłosiła się na konsultację do poradni chirurgicznej instytutu pediatrii, skąd dziecko skierowano na SOR szpitala dziecięcego.

W badaniu przedmiotowym na SOR-ze stwierdzono: zasinienia i podbiegnięcia krwawe obu okolic czołowych i lewego policzka (ryc. 1), zasinienia i podbiegnięcia krwawe wokół lewej małżowiny usznej i lewej okolicy skroniowej (ryc. 2), skaleczenie wargi górnej po lewej stronie (stare) (ryc. 3), zasinienia dystalnych części obu przedramion i obu barków (ryc. 4), zasinienia i otarcia naskórka okolicy pępka (ryc. 5), w okolicy ramienia i prawego barku złuszczenie płatowe naskórka (zdarte pęcherze po przebyłym oparzeniu?) (ryc. 6), otarcie naskórka grzbietu lewej stopy (ryc. 7). Wszystkie obrażenia zewnętrzne powłok były co najmniej kilkudniowe.

Stan ogólny dziecka oceniono jako średni, chłopczyk był blady, cierpiący, nadmiernie spokojny, nie płakał w czasie badania. Częstość rytmu serca 160/min, saturacja 100%, ciśnienie tętnicze 90/60 mm Hg, nad płucami szmer oddechowy pęcherzykowy prawidłowy, brzuch miękki, płaski, bez oporów patologicznych. W badaniu neurologicznym nie stwierdzono cech ogniskowego uszkodzenia ośrodkowego układu nerwowego.

Lekarz przyjmujący dziecko rozpoznał zespół dziecka krzywdzonego, poprosił matkę o dowód osobisty, udał się do drugiego pokoju i powiadomił policję. W tym czasie uzupełniano wywiad, wypisywano skierowania na badania obrazowe, zakładano historię choroby, wypełniano ankietę anestetyczną (niezbędną do wykonania tomografii komputerowej w znieczuleniu ogólnym).

RYCINA 1. Zasinienia i podbiegnięcia krwawe obu okolic czołowych i lewego policzka.

RYCINA 4. Zasinienia dystalnych części obu przedramion i obu barków.

RYCINA 2. Zasinienia i podbiegnięcia krwawe wokół małżowiny lewej usznej i lewej okolicy skroniowej.

RYCINA 5. Zasinienia i otarcia naskórka okolicy pępka.

RYCINA 3. Skaleczenie wargi górnej po lewej stronie (stare).

RYCINA 6. W okolicy ramienia i prawego barku złuszczenie płatowe naskórka (zdarte pęcherze po przebyłym oparzeniu?).

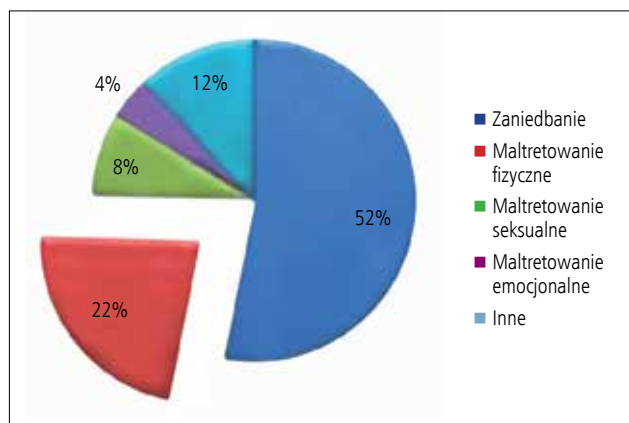

RYCINA 7. Otarcie naskórka grzbietu lewej stopy.

Postępowanie

Bezpośrednio z SOR-u dziecko przewieziono do zakładu radiologii w celu przeprowadzenia szczegółowej diagnostyki obrazowej. W pierwszej kolejności wykonano badania przeglądowe klatki piersiowej i jamy brzusznej z ujęciem kończyn górnych oraz badania ultrasonograficzne jamy brzusznej i przeziemiączkowe. Zmian pourazowych w obrębie układu kostno-stawowego oraz narządów jamy brzusznej nie stwierdzono. Następnie, w znieczuleniu ogólnym, wykonano tomografię komputerową głowy (kolejność badań nieprzypadkowa). W badaniu tomograficznym, w trybie ostrego dyżuru, stwierdzono: tkanka mózgowa bez zmian ogniskowych, układ komorowy prawidłowy, bez cech obrzęku mózgu, niewielkie krwawienie przymózgowe w okolicy ciemieniowej lewej oraz tylnym dole czaszki, wieloodłamowe złamanie kości ciemieniowej lewej z niewielkim przemieszczeniem odłamów, nieprzekraczającym 2 mm, złamanie łuski kości skroniowej lewej, krwiak podczepcowy po lewej stronie, bezpowietrzne sitowie i zatoki szczękowe.

Wstępna diagnostyka na SOR-ze trwała około 40 minut. Następnie chłopca przewieziono na oddział neuro-

RYCINA 8. Częstość występowania różnych form urazów nieprzypadkowych u dzieci wg Richmana.

chirurgii. Matka dziecka została zatrzymana przez policję. Jak się później okazało, w szpitalu przebywał też konkubent matki, sprawca pobicia. Uciekł, gdy zobaczył zamieszanie i funkcjonariuszy policji oraz aresztowanie partnerki. Wkrótce został zatrzymany.

Hospitalizacja dziecka przebiegała bez istotnych powikłań, stosowano leczenie zachowawcze. W pierwszej dobie obserwacji, ze względu na niedokrwistość, przetoczono 100 ml koncentratu krwinek czerwonych. Po 16 dniach od przyjęcia wykonano kontrolną tomografię komputerową, która nie wykazała progresji zmian pourazowych. W okolicach czołowo-skroniowo-ciemieniowych obecne były płaskie zbiorniki płynowe o szerokości do 9 mm oraz poszerzone bruzdy boczne.

W trakcie hospitalizacji wydział rodzinny sądu rejonowego pozbawił rodziców władzy rodzicielskiej i zdecydował o umieszczeniu dziecka, po wypisaniu ze szpitala, w placówce opiekuńczej. Rokowanie dotyczące dalszego rozwoju psychoruchowego uznano za dobre. Zalecono okresowe kontrole w poradniach specjalistycznych (neurologicznej, neurochirurgicznej i okulistycznej) oraz rutynową opiekę pediatryczną. Sprawą pobicia niemowlęcia zainteresował się Rzecznik Praw Dziecka.

Omówienie

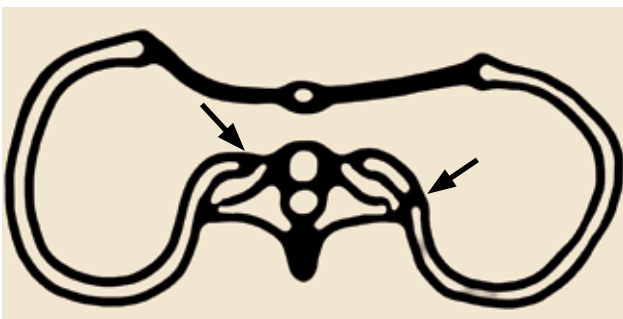
Następstwa maltretowania i krzywdzenia dzieci znane są w historii medycyny od wielu stuleci. Skoro problem dziecka bitego jest tak stary jak ludzkość, a w medycynie wydaje się ciągle nowy, to jaka jest jego skala i świadomość społeczna na ten temat? Dane epidemiologiczne są skąpe i bardzo zróżnicowane. W większości krajów problem dotyczy 1-2% dzieci, a śmiertelność wynosi 6-7 zgonów na 100 000 żywych urodzeń. Szacuje się, że w Stanach Zjednoczonych z powodu pobicia umiera rocznie ponad 4000 dzieci. W Polsce rocznie zespół dziecka maltretowanego (wg ICD-10 T74) rozpoznaje się tylko w 200 przypadkach(!), podczas gdy statystyki policyjne rejestrują około 60 000 sprawców użycia przemocy w rodzinie, z czego połowę ofiar stanowią dzieci (ryc. 8). Postępowanie z przedstawionym dzieckiem było typowe, zastosowano algorytm diagnostyczny wg Carty i Kleinmana, chłopiec nie wymagał leczenia neurochirurgicznego.

Algorytm diagnostyczny badania układu kostnego przeznaczonego do obrazowania rentgenowskiego zespołu dziecka krzywdzonego wg Carty i Kleinmana:

- Czaszka – zdjęcie RTG AP lub PA oraz w ułożeniu bocznym, obejmujące odcinek szyjny kręgosłupa
- Klatka piersiowa – zdjęcie RTG AP lub PA
- Miednica – zdjęcie RTG AP
- Kręgosłup piersiowy i lędźwiowy – zdjęcie RTG w ułożeniu bocznym
- Kończyny górne i kończyny dolne – zdjęcie RTG AP
- Ręce i stopy – zdjęcie RTG PA lub AP

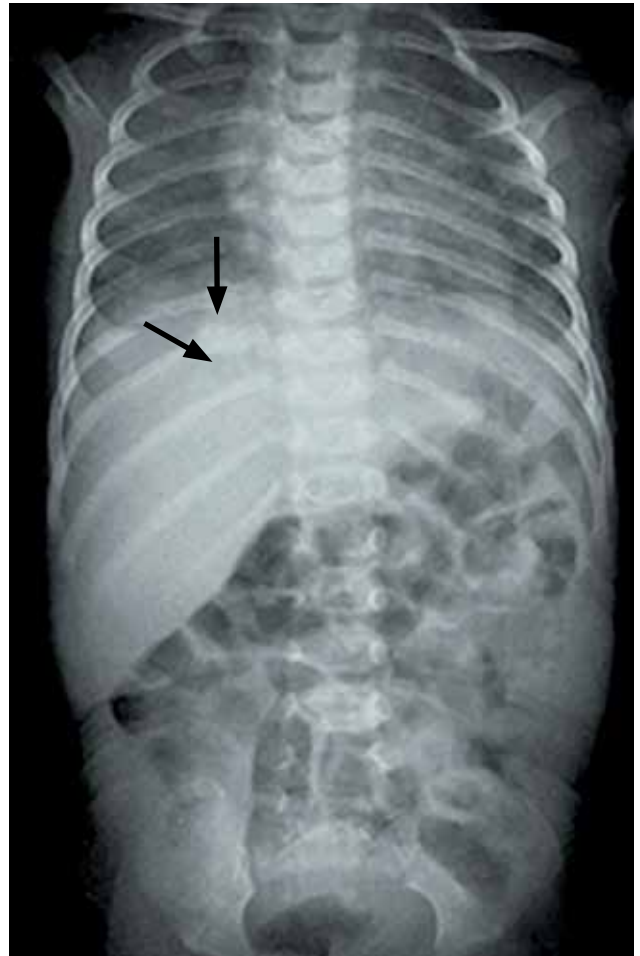

RYCINA 9. Mechanizm urazów klatki piersiowej i złamania żeber.

RYCINA 10. Najczęstsza lokalizacja złamań żeber w urazach nieprzypadkowych.

Złamania nieprzypadkowe i mechanizm ich powstania przedstawiono na rycinach 9-13. Najczęstsze złamania kości długich u małych dzieci zlokalizowane są w okolicach przynasad. Występują zwykle symetrycznie. Są konsekwencją pociągania, szarpania, potrząsania czy wykręca-

RYCINA 11. Stan po złamaniu dwóch żeber u 7-miesięcznego niemowlęcia.

nia rąk i stóp, często trudne do rozpoznania ze względu na powtarzalność urazów. W miejscu gojących się złamań powstają następne. Wskazane jest obrazowanie rentgenowskie całego układu kostno-stawowego wg algorytmu Carty i Kleinmana.

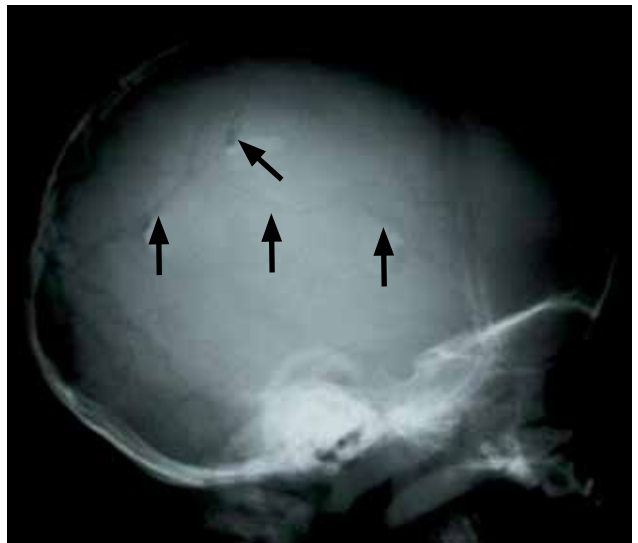
W około 80% przyczynę złamań kości pokrywy czaszki u dzieci w pierwszym roku życia stanowią urazy nieprzypadkowe. Pojedyncze, linijne złamanie kości ciemieniowej z towarzyszącym krwiakiem podokostnowym może być konsekwencją upadku z przewijaka czy stołu, natomiast liczne szczeliny złamania (ryc. 13), zwłaszcza jeśli są szerokie, powstają po urazach nieprzypadkowych, np. powtarzanych uderzeniach głową o ścianę czy podłogę. Podobnie jest z powstawaniem krwiaków podtwardówkowych. W podobnym mechanizmie dochodzi do złamań kompresyjnych dolnych trzonów kręgow łędźwiowych (L4, L5) czy uszkodzeń kości krzyżowej – sytuacja uderzenia pośladkami o twarde podłoże (ryc. 14).

Rozpoznanie zespołu dziecka krzywdzonego jest niezwykle ważne, ponieważ poza wyleczeniem uszkodzeń urazowych należy w tych przypadkach wdrożyć odpo-

RYCINA 12. Stan po złamaniu przynasad dalszych obu kości przedramienia, zagojone, nieleczone i względnie nowe złamanie trzonów przedramienia (ryc. 4).

RYCINA 13. Liczne linijne złamania kości pokrywy czaszki z szeroką szczeliną u 4-miesięcznego chłopca.

wiednie kroki, które powinny zapobiec powtórny urazom, a niejednokrotnie śmierci dziecka.

Inaczej sformułowane rozpoznania zespołu dziecka krzywdzonego:

- Zespół Silvermana
- Zespół Cafey'a-Kempego
- Parent-infant traumatic stress syndrome
- Zespół A. Tardieu
- Dziecko maltretowane
- Urazy nieprzypadkowe (Non accidental injuries).

Każdy lekarz ma obowiązek powiadomienia policji, jeśli bada dziecko, u którego podejrzewa urazy nieprzypadkowe. Nie musi uzgadniać tego z ordynatorem czy dyrektorem szpitala, szczególnie gdy sytuacja ma miejsce na dyżurze, bądź w nocy. Swoich przełożonych powia-

damia później. Należy pamiętać, że wywiady dotyczące urazu dziecka są zwykle fałszywe. Rodzice na ogół kłamią lub bagatelizują doznane urazy. Często mówią, że dziecko wymiotuje „bo pewnie mu coś zaszkodziło” i przyszli tylko „sprawdzić”. Trzeba pamiętać, że dzieci bite są od dawna, a rodzice zgłaszają się do szpitala wtedy, kiedy się przestraszą, że pewnie „przesadzili” z krzywdzeniem fizycznym. Na ogół zaniepokoił ich aktualny stan: dziecko nie chce jeść, gorączkuje, wymiotuje, jest podsypiające, nadmiernie spokojne, blade, cierpiące itd. Bardzo istotny jest również czas, jaki upłynął od początku zdarzenia do zgłoszenia się do lekarza – w zespole dziecka krzywdzonego najczęściej jest on długi (czasem niemożliwy do stwierdzenia). Przeprowadzając rozmowę z rodzicami krzywdzonego dziecka, dowiadujemy się o licznych wcześniejszych hospitaliza-

cyjach, zwykle w różnych szpitalach. Często rodzeństwo też ulegało „wypadkom”. Rodzina jest zwykle izolowana społecznie. Informacje o nadużywaniu alkoholu bądź narkotyków, czy stosowaniu przemocy fizycznej wobec innych członków rodziny nie należą do rzadkości.

Istotna jest też analiza liczby przebytych ciąż w stosunku do liczby żyjących dzieci. Mobilizacja, nadmierna troska i chęć niesienia pomocy ze strony dalszej rodziny następuje często dopiero po hospitalizacji dziecka, zwykle nagłośnień przez media.

Pamiętajmy – każdy lekarz, który badając dziecko podejrzewa, że jest ono krzywdzone, staje się jego pierwszym obrońcą. Od tego jak zareaguje i czy powiadomi odpowiednie instancje, będą zależeć dalsze losy malucha, a czasami nawet jego życie.

Autor jest biegłym Sądu Okręgowego w Warszawie w zakresie chirurgii dziecięcej, chirurgii urazowej, ortopedii i medycyny ratunkowej.

Podziękowania

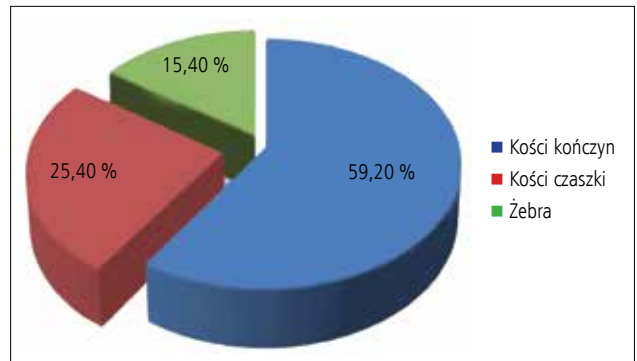
Autor dziękuje Magdalenie Janikowskiej-Cieślak, Annie Janus-Młodawskiej, Mariuszowi Rozbieckiemu, Radosławowi Rzepce, Pawłowi Samockiemu za pomoc w przygotowaniu artykułu.

Ciąg dalszy piśmiennictwa ze str. 89

5. Kopf AW, Bart RS, Hennessey P. Congenital nevocytic nevi and malignant melanomas. *J Am Acad Dermatol.* 1979; 1:123-130.
6. Bonifazi E, Bilancia M, Berloco A, Ciampo L, Roma MR. Malignant melanoma in children aged 0-12. Review of 289 cases of the literature. *Eur J Pediatr Dermatol.* 2001;11:157-175.
7. Krenzel S, Hauschild A, Schafer T. Melanoma risk in congenital melanocytic nevi: a systematic review. *Br J Dermatol.* 2006; 155(1):1-8.
8. Schafer JV. Pigmented lesions in children: when to worry. *Curr Opin Pediatr.* 2007;19:430-440.
9. National Institute of Health Consensus Development Panel of Early Melanoma. Diagnosis and treatment of early melanoma. *JAMA.* 1992;268:1314-1319.
10. Kardynał A, Rudnicka L. Znamiona melanocytowe nabyte. W: *Dermatocirurgia.* Red. A. Włodarkiewicz. Urban &Partner, Wrocław 2010:101-109.

Ciąg dalszy piśmiennictwa ze str. 96

44. Woroń J, Porębski G, Kostka-Trąbka E, Goszcz A. Nieracjonalne stosowanie leków w pediatrii jako przyczyna chorób polekowych, część I. *Med. Wieku Rozwoj.* 2007;11(2):87-91.
45. FDA Center for Drug Evaluation and Research – FDA Alert [4/2006]: Promethazine HCl (marketed as Phenergan) information. <http://www.fda.gov/drugs/>
46. Artykuł redakcyjny: Zagrożenia związane ze stosowaniem prometazyny u dzieci. Bezpieczeństwo stosowania prometazyny w świetle polskich raportów spontanicznych. *Biuletyn Leków.* 2006;2:9-11.
47. Gajewska-Meszaros S. Stosowanie prometazyny u dzieci: wątpliwa korzyść, znaczne ryzyko. *Terapia i Leki.* 2001;4:42-43.

RYCINA 14. Najczęstsze lokalizacje złamań.

Piśmiennictwo

1. Marciński A. Urazy nieprzypadkowe u dzieci – symptomatologia zespołu dziecka krzywdzonego. *Standardy Medyczne.* 2009;6:4.
2. Matejaly Jolanty Zmarzlik i Emiliany Piwnik na temat pomocy dziecku krzywdzonemu. Fundacja Dzieci Niczyje.
3. Richman H. From a radiologist's judgment to public policy on child abuse and neglect: what have we wrought? *Pediatr Radiol.* 2000; 30:219-228.
4. Okłota M, Niemcunowicz-Janica A, Załuski J, Ptasińska-Sarosiek I. Urazy nieprzypadkowe u dzieci. Opis przypadku. *Arch Med Sąd Krym.* 2009;59:255-258.
11. Kolm I, Di Stefani A, Hofmann-Wellenhof R, et al. Dermoscopy patterns of halo nevi. *Arch Dermatol.* 2006;142:1627-1632.
12. Spitz S. Melanoma of childhood. *Am J Pathol.* 1948;24:591-609.
13. Stolz W, Riemann A, Cognetta AB, et al. ABCD rule of dermatoscopy: A new practical method for early recognition of malignant melanoma. *Eur J Dermatol.* 1994;4:521-527.
14. Argenziano G, Fabbrocini G, Carli P, et al. Epiluminescence Microscopy for the Diagnosis of Doubtful Melanocytic Skin Lesions: Comparison of the ABCD Rule of Dermatoscopy and a New 7-Point Checklist Based on Pattern Analysis. *Arch Dermatol.* 1998; 134:1563-1570.
15. Soyer P, Argenziano G, Zalaudek I. Three-Point Checklist of Dermoscopy A New Screening Method for Early Detection of Melanoma. *Dermatology.* 2004;208:27-31.
16. Pehamberger H, Steiner A, Wolff K. In vivo epiluminescence dermoscopy of pigmented skin lesions I. Pattern analysis of pigmented skin lesions. *J Am Acad Dermatol.* 1987;117:571-583.
48. American Academy of Pediatrics. Committee on Drugs: Use of codeine- and dextromethorphan-containing cough remedies in children. *Pediatrics.* 1997;99:918-920.
49. Arcab A, Brzezińska A, Budny M i wsp. Stosowanie leków przeciwkaszlowych u dzieci. *Biuletyn Leków.* 2009;2:18.
50. Arcab A, Brzezińska A, Gospodarczyk M i wsp. Leki bez recepty przeciwko kaszlowi i objawom przeziębienia dla dzieci powyżej 4 lat. *Biuletyn Leków.* 2009;1:10.
51. Erice Statement 2009: communications, medicines and patient safety. *Brit J Clin Pharmacol.* 2010; 69(2):207-208.